

จากคาร์ล มาร์กซ์ ถึง บิล เกตส์ :
ความเป็นไปไม่ได้ของแนวคิดทุนนิยมที่ 'สร้างสรรค์'
From Karl Marx to Bill Gates :
The Impossibility of 'Creative' Capitalism

ชลลดา นาคใหญ่*
Chonlada Nakyai

บทคัดย่อ

แนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค์ที่ปรากฏในการกล่าวสุนทรพจน์ของบิล เกตส์ ก่อให้เกิดข้อถกเถียงที่น่าสนใจหลายประการ โดยเฉพาะการเสนอให้บริษัทปรับเปลี่ยนโครงสร้างการลงทุนโดยเน้นพัฒนาพื้นที่ในการยอมรับของผู้บริโภคจากการผลิตสินค้าที่รับใช้ประโยชน์ของส่วนรวม โดยเฉพาะความต้องการของคนในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนามากกว่าการมุ่งแสวงหากำไรในตลาดเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับบริษัทและเกิดการลงทุนที่เป็นประโยชน์ต่อบรรดาผู้ยากไร้ ทำให้ทุนนิยมดูราวกับจะมีใบหน้าที่อ่อนโยนและเต็มไปด้วยความเห็นอกเห็นใจท่ามกลางปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่แบ่งแยกผู้คนให้ออกห่างจากกันทุกที อย่างไรก็ตาม ทุนนิยมที่ไม่แสวงหากำไรจะเกิดขึ้นจริงได้หรือไม่ ชื่อน่ากังขานี้เกิดขึ้นเมื่อวิเคราะห์

* อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

กระบวนการทำงานของทุนที่เกิดในช่วงวิถีของการผลิตตามทัศนะของมาร์กซ์ ที่การนำเสนอบริษัทที่แสวงหากำไรดูจะเป็นไปได้ยาก เพราะขัดกับกระบวนการภายในของระบบทุนเองที่จำเป็นต้องสะสมทุนเพื่อให้สามารถทำการผลิตซ้ำในการผลิตของช่วงวิถีต่อไปได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ทุนนิยมไม่ได้เป็นระบบที่อยู่ได้โดยการขูดรีดผู้ที่น่าสงสารมากที่สุดแต่ยังขูดรีดภายในระบบของตัวเองเพื่อการผลิตซ้ำของทุนอยู่เสมอ แม้ว่าด้านหนึ่งทุนนิยมจะสร้างความก้าวหน้าหลายประการให้เกิดขึ้นในโลกแต่อีกด้านหนึ่งก็สร้างปัญหาจากการรวมศูนย์ความมั่งคั่งและกีดกันผู้อื่นให้ออกไปจากการระบบ การจะแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจึงควรเริ่มจากการยอมรับในปัญหาและพยายามวิเคราะห์โดยหนีไปจากกรอบที่ถูกทำให้เชื่อว่าเราไม่สามารถมีชีวิตที่ดีนอกเหนือไปจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งจะช่วยให้มีเปิดพื้นที่ใหม่ของความหวังที่จะแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : ความเหลื่อมล้ำ มูลค่าส่วนเกิน ทุนนิยมสร้างสรรค์

Abstract

The concept of creative capitalism in Bill Gates's speech has led to interesting debates, particularly the proposed restructuring of the company to change the structure of investment. It emphasizes the development in area of consumer acceptance that serve the public, especially the needs of people in developing countries, rather than solely pursuing profits in the market. This will create a better image for the company and allow investment to make benefit for the poor. Can nonprofit capitalism actually work? This question arises from the principle of infinite accumulation in Marx's theory, which proposes a nonprofit capitalist system would be difficult because

it is incompatible with the internal processes of the capitalist system that need to accumulate capital in order to be able to reproduced in the next periodic production. In other words, Capitalism is not a viable system by merely exploiting the poor. It also exploits within its own systems for the repetition of capital. Although one side of capitalism has made many advances in the world, the other side is creating problems by consolidating wealth and discouraging others from the system. To tackle the problem, we should begin by accepting the problem honestly and trying to analyze it by escaping from the frame of belief that we cannot have a good life in addition to a capitalist economy. This will open up a new space for hope of solving the problem effectively.

Keywords : Inequality, Surplus Value, Creative Capitalism

ทุนนิยมที่ 'สร้างสรรค์'

แนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค์ (creative capitalism) ปรากฏอย่างเป็นทางการในที่ประชุมเศรษฐกิจโลก ณ กรุงดาวอส ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในปี ๒๐๐๘ จากการกล่าวสุนทรพจน์ของบิล เกตส์ ผู้เป็นอดีตประธานกรรมการและผู้ก่อตั้งบริษัทไมโครซอฟท์ ซึ่งครอบครองส่วนแบ่งของตลาดซอฟต์แวร์รายใหญ่ของโลก ความน่าสนใจของสุนทรพจน์นี้อยู่ที่การนำเสนอความคิดของเขาที่เชื่อว่าทุนนิยมคือระบบเศรษฐกิจที่ทำให้โลกก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็วจากการเติบโตของตลาดที่ก่อให้เกิดความมั่งคั่งและผลักดันให้เกิดพัฒนาการในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม แม้ว่าโลกจะก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็วแต่ก็มีคนกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้รับประโยชน์จากการขยายตัวนี้ เขากล่าวในตอนหนึ่งว่า '...ความก้าวหน้าอย่างยิ่งใหญ่ของโลกยิ่งทำให้ความเหลื่อมล้ำขยายตัวมากยิ่งขึ้น คนที่ยากจนน้อยที่สุดได้รับการพัฒนามากที่สุดและคนที่ยากจนมากที่สุดได้ประโยชน์

๒๑๔ ชลลดา นาคใหญ่

น้อยที่สุด โดยเฉพาะคนพันล้านคนที่มีชีวิตด้วยเงินน้อยกว่าหนึ่งเหรียญต่อวัน...' (Bill Gates, 2008)

เกตส์มองว่าแม้ความก้าวหน้าจากทุนนิยมทำให้โลกดีขึ้นก็จริงแต่ก็ยังไม่เพียงพอสำหรับทุกคน ช่องว่างของความเหลื่อมล้ำที่ขยายตัวมากขึ้นจากการสะสมทุนในระบบตลาด ทำให้ยังมีคนอีกจำนวนมากที่ถูกทอดทิ้งอยู่ด้านหลัง แต่ถึงจะเป็นเช่นนั้นเขาก็ยังเชื่อว่าทุนนิยมมีลักษณะพิเศษที่สามารถสร้างแรงจูงใจให้เกิดการประสานร่วมนกันระหว่างผู้ที่มีมั่งคั่งมากที่สุดและผู้ที่ยากไร้มากที่สุดได้ เพราะมนุษย์คือส่วนผสมระหว่างการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวและความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น ทุนนิยมจะสามารถเผยแสดงด้านที่สร้างสรรค์ออกมาได้หากทำให้แรงจูงใจในการลงทุนของผู้มีมั่งคั่งสามารถตอบสนองและรับใช้ผลประโยชน์ของส่วนรวม คำถามสำคัญของเขาคืออยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรจึงจะออกแบบระบบตลาดที่เอื้อต่อการแสวงหาผลกำไรไปพร้อมกับการรับใช้ส่วนรวมเช่นนี้

ข้อเสนอมองของเกตส์อยู่ที่การร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคนอกชน และองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรในการขยายขีดจำกัดของตลาดออกไปจากโลกที่พัฒนาแล้วไปยังภาคส่วนที่ตลาดยังไม่พัฒนาอย่างเต็มที่ โดยผลักดันให้เกิดแรงจูงใจในการลงทุนโดยอาศัยวิธีการสร้างความยอมรับในรูปแบบต่าง ๆ เขายกตัวอย่างเช่นกรณีของไมโครซอฟท์ที่ใช้ช่องทางของการทำการกุศลของบริษัทเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีในรูปแบบใหม่ที่ทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น ทั้งการพัฒนาอินเทอร์เน็ตที่ไม่ใช้ภาษาเพื่อให้ผู้ไม่รู้หนังสือสามารถใช้คอมพิวเตอร์ได้ หรือการพัฒนาเทคโนโลยีไร้สายเพื่อลดต้นทุนของการเข้าถึงตลาดคอมพิวเตอร์ที่มีราคาแพง เขาเชื่อว่าทุนนิยมสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้ดีขึ้นกว่าเดิมได้ถ้าขยายขนาดของตลาดมากไปกว่าการรองรับการมีกำลังซื้อของบุคคลไปเป็นตลาดที่รองรับความต้องการของโลกที่กำลังพัฒนา เช่น ความต้องการวัคซีนในแอฟริกาที่จำเป็นต้องมีราคาถูกเพราะกลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้มีกำลังซื้อมากพอและแน่นอนว่าหากใช้กลไกตามปกติของระบบตลาดที่จำเป็นต้องเป็นไปตามกลไกของตลาดตามหลักอุปสงค์ (demand) และอุปทาน (supply) กล่าวคือ เมื่อผู้บริโภคมีความต้องการซื้อ บรรดาผู้ผลิตก็จะมีแรงจูงใจในการผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการซื้อของผู้บริโภค แต่หากผู้บริโภคมีแต่ความต้องการ (need) แต่ไม่มีกำลังซื้อจริงก็จะไม่สามารถทำให้กลไกตลาดสมบูรณ์ได้ ในกรณีของตลาดในแอฟริกาจะเห็นว่าผู้คนมีความต้องการวัคซีนแต่ไม่มีกำลังซื้อจึงไม่จูงใจนักลงทุนให้เข้ามาลงทุนในการผลิตวัคซีนที่มีมูลค่าในการวิจัยสูง

เกตส์มองว่าเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น จำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจให้เกิดการลงทุนในตลาด โดยใช้วิธีการสร้างการยอมรับในภาพลักษณ์ที่ดีของบริษัทเพื่อให้กลุ่มทุนต่าง ๆ เห็นประโยชน์ในการลงทุนในธุรกิจที่แสดงให้เห็นว่าบริษัทพยายามแสวงหากำไรน้อยลงแต่ขยายผลประโยชน์ไปยังผู้บริโภคที่มีกำลังซื้อน้อยกว่ามากขึ้น เขาเชื่อว่าภาพลักษณ์ที่ดี เช่นนี้จะดึงดูดทั้งผู้บริโภคและพนักงานที่มีประสิทธิภาพเพื่อชดเชยกำไรที่สูญเสียไป โดยที่ ‘...ผลกำไรก็เป็นไปได้เมื่อธุรกิจพยายามจะรับใช้คนยากไร้ ในกรณีนี้เราต้องการแรงจูงใจแบบอื่นนั่นคือการยอมรับ การยอมรับจะสร้างชื่อเสียงให้กับบริษัทและปรากฏต่อลูกค้าและเหนือไปกว่านั้น จะดึงดูดคนที่ดีเข้ามาในองค์กร การยอมรับจะกระตุ้นให้ตลาดให้รางวัลกับพฤติกรรมที่ดี ในตลาดที่ไม่สร้างกำไร ความยอมรับจะเข้าไปทดแทนแต่ในสิ่งที่ทำไปเป็นไปไม่ได้ การยอมรับจะเป็นแรงจูงใจที่ถูกใส่เข้าไป’ (Bill Gates, 2008)

แนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค์จึงเป็นแนวคิดที่เชื่อว่าเรายังคงสามารถแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในโลกปัจจุบันได้ด้วยแนวทางของทุนนิยมแต่จำเป็นต้องออกแบบโครงสร้างของระบบใหม่ โดยใช้การสร้างการยอมรับจากตลาดมาชดเชยผลกำไรที่ต้องสูญเสียไปจากการลงทุนด้านอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากขึ้น แม้ว่าแนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค์ที่เริ่มต้นนำเสนอจากเกตส์อาจจะยังไม่ได้รับการเรียบเรียงอย่างเป็นระบบมากนักแต่ก็ก่อให้เกิดการถกเถียงกันเป็นวงกว้างดังที่ปรากฏในหนังสือชื่อ *CREATIVE CAPITALISM : A Conversation with Bill Gates, Warren Buffett, and Other Economic Leaders* โดย ไมเคิล คินสลีย์ (Michael Kinsley) ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนทางความคิดของผู้เชี่ยวชาญกลุ่มต่าง ๆ เกี่ยวกับนิยามและความเป็นไปได้ของแนวคิดนี้ต่อสังคมโลกปัจจุบัน

หากเป็นไปตามที่เกตส์นำเสนอ แนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค์ก็ดูจะเป็นอีกหนึ่งความหวังในการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในโลกที่ขยายวงกว้างมากขึ้นทุกที แต่คำถามคือทุนนิยมสามารถ ‘สร้างสรรค์’ อย่างที่เกตส์นำเสนอได้หรือไม่ เพื่อทำความเข้าใจความเป็นไปได้ของคำถามนี้ บทความนี้จึงเริ่มต้นจากการมุ่งประเด็นการวิเคราะห์ไปที่สุนทรพจน์ของเกตส์ที่นำเสนอหาที่ที่น่าสนใจต่อการทำความเข้าใจระบบทุนนิยมซึ่งผู้เขียนมองว่าแบ่งได้เป็น ๒ ประเด็นใหญ่ กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง ระบบทุนนิยมสามารถถูกทำให้สร้างสรรค์ขึ้นได้จากการขยายแรงจูงใจของตลาดให้รับใช้ผลประโยชน์ของส่วนรวมมากขึ้น โดยใช้วิธีการสร้างความยอมรับ

จากการทำโครงการต่าง ๆ ที่มีวัตถุประสงค์ในการไม่แสวงหากำไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผ่านการทำกรรูกศรและการบริจาคเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับบริษัท

ประการที่สอง ระบบทุนนิยมยังคงเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพและเป็นความหวัง ในการนำไปสู่ชีวิตที่ดีสำหรับมนุษย์

เป้าหมายของบทความชิ้นนี้คือการวิเคราะห์มิติของทุนนิยมสร้างสรรค์โดยใช้แนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานเขียนชื่อ *Capital : A Critical Analysis of Capitalist Production Vol. 1* ซึ่งเป็นงานที่มาร์กซ์พยายามให้คำอธิบายเกี่ยวกับกลไกของระบบทุนนิยมมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่าความ ‘สร้างสรรค์’ ที่เกิดส์มองว่ามีความเป็นไปได้ในแนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค์นั้น ยังต้องเผชิญกับข้อถกเถียงอีกหลายประการ โดยเฉพาะการพูดถึงการปรับเปลี่ยนระบบตลาดที่เน้นการสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นกับผู้บริโภคจากความเชื่อว่าพวกเขากำลังทำให้โลกดีขึ้นจากโครงการช่วยเหลือกลุ่มผู้ยากไร้ต่าง ๆ ปัญหาสำคัญของผู้เขียนไม่ได้อยู่ที่การพยายามทำให้ทุนขยายตัวออกมาตอบสนองสังคมโดยรวมเป็นสิ่งที่ไม่ดีแต่เป็นปัญหาที่กระบวนการภายในของทุนเองต่างหากที่ขัดแย้งกับความเป็นไปได้นี้ เพราะกลไกหลักของระบบทุนอยู่ที่ความจำเป็นในการสะสมมูลค่าเพื่อให้สามารถดำเนินการผลิตต่อไปได้ การตอบสนองพื้นที่ของความต้องการของมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงกำลังซื้อที่เป็นจริงจึงอาจก่อให้เกิดการพังทลายภายในของระบบ นั่นเท่ากับแนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค์จะมีความขัดแย้งภายในตัวเอง

อีกประการที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอไว้ในบทความนี้ คือการตั้งข้อสังเกตว่าความพยายามในการแก้ปัญหาภายในระบบทุนโดยการปรับเปลี่ยนเงื่อนไขภายนอกแต่ไม่ได้แตะต้องไปที่แก่นแกนของระบบจะนำไปสู่การแสวงหาแนวทางที่สามารถถูกใช้ในการแก้ปัญหาจริงได้หรือไม่ ซึ่งผู้เขียนมองว่าเราควรมีท่าทีที่ตรงไปตรงมาและวิพากษ์ในส่วนที่เป็นใจความโดยปราศจากการสถาปนาความเชื่อไว้ตั้งแต่ต้นว่ามนุษย์จะมีชีวิตที่ดีอยู่ได้ก็เพียงแต่ในระบบทุนเท่านั้น ซึ่งจะทำให้เรามองไม่เห็นปัญหาที่แท้จริงและไม่สามารถแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ การรวมศูนย์ของทุนที่ดำรงอยู่ในสังคมโลกทุกวันนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ*

* แนวคิดทุนนิยมที่สร้างสรรค์เป็นปฏิกิริยาต่อข้อวิพากษ์เรื่องความเหลื่อมล้ำและปัญหา Equity จากกลุ่ม Marxism และเศรษฐศาสตร์เชิงสถาบัน

ทุนนิยมที่ไม่แสวงหากำไรก็คือทุนนิยมที่ทำลายตัวเอง

จากสุนทรพจน์ของเกตส์ โมเดลหนึ่งที่น่าสนใจคือการเรียกร้องให้บริษัทต่าง ๆ แสวงหากำไรให้น้อยลงและแสดงส่วนต่างนั้นออกมาในรูปของการบริจาคและการลงทุนในผลผลิตของตลาดที่ไม่ก่อให้เกิดกำไรแต่จะถูกแทนที่ด้วยการยอมรับจากทั้งผู้บริโภคและพนักงานที่ต้องการได้ชื่อว่าการกำลังทำงานกับบริษัทที่มีมนุษยธรรม เขายกตัวอย่างเช่นโครงการเรด (RED) ตามโมเดลของโบโน ซึ่งเป็นรูปแบบธุรกิจใหม่ที่บริษัทต่าง ๆ จะสร้างผลิตภัณฑ์ภายใต้สัญลักษณ์ RED และจะนำผลกำไรที่ได้ไปบริจาคให้กับกองทุนการกุศลเพื่อช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม (RED, 2018) คำถามคือกลไกของทุนนิยมเอื้อต่อโครงการสร้างการทำธุรกิจแบบไม่แสวงหากำไรได้จริงหรือไม่

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) นักปรัชญาชาวเยอรมันวิพากษ์กลไกที่เกิดขึ้นในระบบทุนว่าเป็นระบบที่จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสะสมทุนขนาดใหญ่โดยจะขูดรีดมูลค่าส่วนเกินออกมาจากแรงงานผู้ทำการผลิตและใช้ส่วนต่างนั้นในการสะสมเพื่อหมุนเวียนทุนในระบบการผลิตต่อไป โดยในช่วงวิถีแห่งการผลิตแต่ละครั้งนายทุนจะใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อสร้างส่วนต่างระหว่างต้นทุนและราคาสินค้าที่ถูกขายให้ได้มากที่สุด เพื่อนำส่วนต่างดังกล่าวกลับเข้ามาในวิถีการผลิต ยิ่งส่วนต่างที่ได้มามีมากเท่าไรก็จะต้องสะสมความมั่งคั่งให้กับตนเองได้มากยิ่งขึ้น ในทัศนะของมาร์กซ์ทุนจะมีการเคลื่อนไหวเพื่อสะสมอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สามารถรักษาช่วงวิถีในการผลิตและแข่งขันกับนายทุนคนอื่น ๆ ในตลาดได้ เกิดเป็นการเพิ่มความมั่งคั่งภายในระบบอย่างไม่หยุดนิ่ง ดังเช่นที่โทมัส พิเก็ตตี (Thomas Piketty) เขียนไว้ในบทนำของหนังสือ *Capital in The Twenty-First Century* ซึ่งพยายามวิเคราะห์ปัญหาในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับช่องว่างของความเหลื่อมล้ำว่า “ข้อสรุปของหลักการของเขา (มาร์กซ์ - ผู้เขียน) อาจกล่าวได้ว่าเป็น ‘หลักแห่งการสะสมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด’ ซึ่งแนวโน้มของทุนจะถูกสะสมและกระจุกตัวอยู่ในมือของคนจำนวนน้อยที่ไม่มีขีดจำกัดของกระบวนการตามธรรมชาติ” (Piketty, 2014 : 9)

การวิพากษ์กระบวนการภายในของทุนปรากฏอย่างชัดเจนในงานเขียนชิ้นสำคัญของมาร์กซ์ คือ *Capital : A Critical Analysis of Capitalist Production Vol. 1* โดยแสดงให้เห็นว่ากระบวนการที่ขูดรีดปรากฏในช่วงวิถีของการผลิตเพื่อสะสมทุนได้อย่างไร มาร์กซ์แบ่งทุนออกเป็น ๒ ประเภท กล่าวคือ ทุนคงที่ (constant capital) และทุนเปลี่ยนแปลง

ได้ (variable capital) ในช่วงวิถีการผลิตหนึ่งจะต้องมีการแปลงรูปปัจจัยการผลิตตั้งต้นให้กลายเป็นสินค้าที่ก่อให้เกิดมูลค่า ทูนในที่นี้ไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยการผลิตที่เห็นเป็นรูปธรรม แต่ยังหมายรวมไปถึงมูลค่าของแรงงานที่ถูกบรรจุลงไปในกระบวนการผลิตด้วย ทูนคงที่ (constant capital) จะหมายถึงปัจจัยทางการผลิต เช่น โรงงาน เครื่องจักร และวัตถุดิบซึ่งจะสูญเสียมูลค่าในการใช้ของตนเองและเคลื่อนย้ายมูลค่าเข้าไปในตัวสินค้า อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนย้ายมูลค่าของทุนคงที่ก็ที่มีความแตกต่างกันในเชิงรูปแบบ ปัจจัยการผลิตที่เป็นวัตถุดิบ เช่น ถ่านหิน น้ำมันจะแสดงให้เห็นการเคลื่อนย้ายของมูลค่านี้ได้อย่างชัดเจน เพราะเมื่อเข้าสู่วิถีในการทำการผลิต วัตถุดิบเหล่านี้จะถูกเปลี่ยนรูปเป็นพลังงานและสลายไปในช่วงวิถีการผลิตของแรงงาน อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารูปลักษณะของวัตถุดิบจะสลายไปแต่มูลค่าของวัตถุดิบเหล่านี้ไม่ได้หายไปด้วยเพียงแต่ได้เคลื่อนย้ายตนเองเข้าไปในผลผลิตที่ถูกสร้างขึ้น

ปัจจัยการผลิตอีกประเภทที่มีความคงที่มากกว่า เช่น โรงงาน เครื่องจักร จะมีช่วงเวลาในการสูญเสียมูลค่าที่ยาวนานกว่า กล่าวคือ สมมติให้เครื่องจักรประเภทหนึ่งราคา ๑๐๐,๐๐๐ บาท มีอายุการใช้งานเป็นเวลา ๑๐ ปี มูลค่าของปัจจัยการผลิตนี้จะไม่เคลื่อนย้ายเข้าไปในผลผลิตทั้งหมดเพียงครั้งเดียว แต่จะค่อย ๆ เคลื่อนย้ายมูลค่าเข้าไปตามต้นทุนการเสื่อมสภาพ ซึ่งในที่นี้คือ ๑๐,๐๐๐ บาท ต่อระยะเวลา ๑ ปี แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าปัจจัยการผลิตที่เป็นทุนคงที่ที่เคลื่อนย้ายมูลค่าของตนเองในปริมาณที่เทียบเท่ากับมูลค่าของตนเองโดยไม่สามารถสร้างมูลค่าให้เกิดขึ้นในผลผลิตมากเกินไปกว่านั้นได้

ทุนประเภทที่ ๒ คือ ทุนเปลี่ยนแปลงได้ (variable capital) ในที่นี้คือส่วนของแรงงานการผลิตที่ไม่เพียงแต่จะสามารถเคลื่อนย้ายมูลค่าตั้งต้นของตนเองเข้าไปในผลผลิตแต่ยังสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้เกิดขึ้นในช่วงวิถีการผลิตได้ (Marx, n.d. : 193-204) มูลค่าที่เพิ่มขึ้นมานี้เป็นลักษณะพิเศษที่มาร์กซ์พยายามชี้ให้เห็นว่าเกิดขึ้นได้ในการซื้อขายมูลค่าแรงงานที่นายทุนไม่ได้ให้ค่าจ้างสัมพันธ์กับมูลค่าที่แรงงานผลิตขึ้นมาได้

ส่วนต่างที่เกิดขึ้นในกระบวนการผลิตแบบนี้เป็นสิ่งที่มาร์กซ์เรียกว่าเป็นมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) ซึ่งเป็นกลไกของทุนที่จะแสวงหาส่วนต่างเพื่อนำไปผลิตซ้ำในช่วงวิถีของการผลิตรอบต่อไป ยิ่งส่วนต่างนี้มีมากเท่าไร การขยายตัวของความมั่งคั่งของนายทุนก็จะมากขึ้นเท่านั้น จนในที่สุดก็จะมีรวบเอาปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่เข้ามาไว้

ในมือของตนเองและผลกับบุคคลกลุ่มอื่น ๆ เข้าไปในพื้นที่ของผู้ที่ไม่สามารถแข่งขันในโครงสร้างและทำได้เพียงขายตัวเองเป็นแรงงานในระบบการผลิตของทุนเท่านั้น มาร์กซกล่าวถึงกระบวนการในการขูดมุลค่าส่วนเกินนี้ว่า นายทุนมักจะใช้วิธีการที่สัมพันธ์กับเวลา จำนวนชั่วโมงการทำงาน และการเร่งกระบวนการผลิตโดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือแบ่งได้เป็น ๒ วิธีใหญ่ กล่าวคือ

วิธีที่หนึ่ง การแสวงหามูลค่าส่วนเกินสัมบูรณ์ (absolute surplus value) เกิดจากการเพิ่มระยะเวลาการทำงานในแต่ละวัน กล่าวคือ สมมติว่าหากกำหนดให้ระยะเวลาของแรงงานจำเป็นที่แรงงานขายพลังแรงงานของตนเพื่อแลกกับค่าจ้างเป็นเวลา ๘ ชั่วโมงต่อค่าจ้าง ๓๐๐ บาท แต่นายทุนกลับใช้ให้แรงงานทำการผลิตเป็นเวลา ๑๐ ชั่วโมงต่อวันก็จะเท่ากับว่า นายทุนก็จะได้ส่วนต่างของค่าจ้างแรงงานเป็นจำนวน ๒ ชั่วโมงต่อวัน คำนวณได้ว่า ค่าจ้างคิดจากเวลา ๘ ชั่วโมงต้องจ่ายให้แรงงาน ๓๐๐ บาท จะเท่ากับนายทุนซื้อแรงงานชั่วโมงละ ๓๗.๕ บาท แต่นายทุนกลับใช้ให้แรงงานทำงาน ๑๐ ชั่วโมงซึ่งจะเท่ากับมีส่วนต่างเกิดขึ้น ๒ ชั่วโมงต่อวันก็จะเท่ากับว่านายทุนได้ส่วนต่าง ๗๕ บาทต่อคนต่อวัน โดยไม่ต้องคิดค่าจ้างตามระยะเวลาที่แรงงานผลิตมูลค่าเพิ่มขึ้นมาในส่วนนี้ด้วย

วิธีที่สอง การแสวงหามูลค่าส่วนเกินสัมพัทธ์ (relative surplus value) เกิดจากการลดช่วงเวลาของแรงงานจำเป็น* และเร่งกระบวนการการทำงานที่เกิดในเวลาของแรงงานส่วนเกินให้มากขึ้น ในส่วนนี้จะสัมพันธ์กับพัฒนาการของเทคโนโลยีที่จะช่วยเร่งระยะเวลาการทำงานของแรงงานให้เร็วขึ้น อีกประการคือ ยิ่งเทคโนโลยีพัฒนามากขึ้น บทบาทของแรงงานก็จะยิ่งลดลง ค่าจ้างแรงงานก็จะลดน้อยลงตามไปในขณะที่กระบวนการผลิตของทุนยังคงเดิม ตัวอย่างของวิธีการเพิ่มมูลค่าเช่นนี้ตามที่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์อุตสาหกรรมก็คือ รูปแบบการทำงานของระบบเทียเลอร์และระบบฟอร์ดที่มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในกระบวนการผลิต ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นนั้นนอกจากจะทำให้นายทุนได้มูลค่าส่วนเกินเพิ่มมากขึ้นจากแรงงานแล้ว ยังเกิดความได้เปรียบในการแข่งขันกับนายทุน

* เวลาแรงงานจำเป็น หมายถึง มูลค่าของกำลังแรงงานที่ถูกขายไปโดยคิดจากปัจจัยการผลิตที่จำเป็นที่ทำให้เขาเหล่านั้นสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ ดูเพิ่มเติมใน Karl Marx, *Capital : A Critical Analysis of Capitalist Production* Volume 1, trans. Samuel Moore and Edward Aveling (Moscow : Progress Publishers).

๒๒๐ ชลลดา นาคใหญ่

คนอื่นในตลาด เพราะสามารถขายสินค้าในราคาเท่าเดิม ขณะที่ต้นทุนการผลิตลดลงได้ (สุภา, ๒๕๓๖ : ๑๓๘-๑๔๑)

อาจมีข้อโต้แย้งว่า เหตุใดแรงงานต้องยอมรับผลตอบแทนที่ได้ไม่เท่ากับมูลค่าของแรงงานที่ตนเองสูญเสียไปในระบบการผลิตเช่นนี้ เป็นไปได้หรือไม่ที่จะออกไปหางานประเภทอื่นหรือรวมตัวเพื่อเรียกร้องค่าจ้างแรงงานที่มีความยุติธรรมมากขึ้น มาร์กซ์ตอบปัญหาไว้ว่าแทบจะเป็นไปไม่ได้เลย เพราะโครงสร้างการผลิตแบบทุนนิยมจะตั้งปัจจัยการผลิตให้เข้าไปอยู่ในมือของคนจำนวนน้อยลงเรื่อย ๆ บุคคลกลุ่มอื่น ๆ จะไม่มีศักยภาพในการแข่งขันในตลาดได้อย่างเท่าเทียม เพราะไม่สามารถขยายการสะสมทุนได้มากพอที่จะสร้างความมั่งคั่งที่จะทำให้ได้เปรียบในการแข่งขัน ในทางตรงกันข้ามคนเหล่านี้จะถูกผลักเข้าไปในพื้นที่ของความยากไร้ที่เหลืออยู่เพียงพลังแรงงานที่ต้องเสนอขายเพื่อเอาชีวิตรอด และต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนจากการแข่งขันและความผันผวนของตลาด ดังนั้น ยิ่งนายทุนสามารถสะสมส่วนเกินได้มากเท่าไรก็ที่ยังสะสมความมั่งคั่งได้มากขึ้นเท่านั้น เมื่อมีความมั่งคั่งก็สามารถขยายตัวเข้าครอบครองตลาดและเบียดขับผู้อื่นให้อยู่ในภาวะเสียเปรียบเพราะไม่มีศักยภาพในการแข่งขันได้

การทำความเข้าใจระบบการหมุนเวียนของทุนมีความสำคัญเมื่อต้องการวิเคราะห์หลักไถ่ภายในของระบบทุนนิยมในวิถีของการแลกเปลี่ยนสินค้า ระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าในสังคมดั้งเดิม มนุษย์จะใช้ช่วงวิถีของการแลกเปลี่ยนอย่างง่าย ๆ คือ C - M - C กล่าวคือ สินค้าแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราแล้วนำเงินตรานั้นไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าอีกครั้งหนึ่ง ในกระบวนการแลกเปลี่ยนเช่นนี้จะเห็นจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของการแลกเปลี่ยนคือ สินค้า โดยสามารถแบ่งช่วงวิถีในการแลกเปลี่ยนได้ออกเป็น ๒ ส่วน คือ C - M (การซื้อ) และ M - C (การขาย) เงินตรานั้นจะถูกทำให้หมดไปในวิถีของการแลกเปลี่ยนตามมูลค่าของสินค้าแต่เมื่อสังคมพัฒนามากขึ้นช่วงวิถีในการแลกเปลี่ยนก็มีการเปลี่ยนรูปตามไปด้วย โดยกลายเป็นช่วงวิถีของ M - C - M ที่ผู้ทำการแลกเปลี่ยนจะนำเงินตราลงทุนในการหมุนเวียนของตลาด จากนั้นก็จะตั้งเงินตรากลับเข้าสู่มืออีกครั้งหนึ่ง จุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดของการแลกเปลี่ยน คือ เงินตราที่ปรากฏอยู่ในตำแหน่งของการแลกเปลี่ยน ๒ รอบ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการแลกเปลี่ยนโดยใช้เงินเป็นตัวหมุนเวียนให้ได้เงินกลับมาอีกครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ในช่วงวิถีของการแลกเปลี่ยนในรูปแบบที่สองจะมีความ

เปลี่ยนแปลงของมูลค่าเกิดขึ้น โดยในระบบแบบทุนนิยมจะมีการดึงเอาเงินตรากลับไปมากกว่าจำนวนที่มอบลงมาในกระบวนการแลกเปลี่ยนตั้งแต่ต้น ตัวอย่างเช่น สมมติให้ใช้เงินจำนวน ๑,๐๐๐ บาท แลกเปลี่ยนกับข้าวสาร ๑ กระสอบ จากนั้นก็นำข้าวสาร ๑ กระสอบนั้นไปแบ่งขายได้เงินมา ๑,๒๐๐ บาท จะเห็นว่ามูลค่าของเงินตราเมื่อกลับคืนมายังผู้ทำการแลกเปลี่ยนจะกลายเป็น ๑,๐๐๐ + ๒๐๐ บาท ช่วงวิถีที่ถูกเพิ่มขึ้นมาเช่นนี้จะกลายเป็นรูปแบบใหม่ คือ $M - C - M'$ โดยที่ M' จะเท่ากับ $M - C + \Delta M$ โดยที่ ΔM ก็จะถูกนำไปสะสมและเปลี่ยนเป็นทุนสำรองในการหมุนเวียนรอบต่อไป (Marx, n.d. : 145-163)

คำถามที่ต้องให้ความสำคัญ คือ ΔM เกิดขึ้นมาได้อย่างไร หากพิจารณาตามเงื่อนไขตั้งต้นในการแลกเปลี่ยน สินค้าชิ้นหนึ่งจะสามารถแลกเปลี่ยนกับสินค้าอีกชิ้นหนึ่งได้ก็เพราะเกิดความสัมพันธ์ระหว่างมูลค่าสัมพัทธ์ (relative value) และค่าที่เทียบ (equivalent form) ที่ได้มาจากการประเมินมูลค่าของทุนที่ถูกบรรจุไว้ภายใน ยกตัวอย่างเช่น หากกำหนดให้รองเท้าผ้า ๒ คู่ (๑,๐๐๐ บาท) แลกข้าวสารได้ ๑ กระสอบ (๑,๐๐๐ บาท) จะเท่ากับว่ารองเท้าได้แสดงมูลค่าต่อข้าวสาร โดยรองเท้าแสดงบทบาทเป็นผู้กระทำ ส่วนข้าวสารแสดงบทบาทเป็นผู้ถูกกระทำ รองเท้าได้แสดงมูลค่าของตนเองออกมาและทำให้ข้าวสารเกิดรูปแบบของมูลค่าเฉพาะในรูปของค่าที่เทียบและทำให้สินค้าทั้ง ๒ ประเภทนี้สามารถแลกเปลี่ยนกัน โดยสินค้าทั้ง ๒ ประเภทต่างเป็นเงื่อนไขซึ่งกันและกันที่มีแต่ต้องเกิดความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนจึงจะสามารถแสดงมูลค่าในตัวเองออกมาได้ (Marx : 1 : 61-75)

หากเป็นช่วงวิถีการแลกเปลี่ยนโดยทั่วไปก็จะเป็นไปตามรูปแบบข้างต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการแลกเปลี่ยนจะเกิดขึ้นได้จากมูลค่าที่เท่ากันของสินค้าทั้ง ๒ ประเภท แต่ในวิถีการแลกเปลี่ยนของระบบทุนนิยม มูลค่าของ M ที่ถูกใส่ลงในกระบวนการแลกเปลี่ยนตั้งต้นจะถูกขยายเป็น M' และถูกมองว่าเป็นเรื่องปกติในฐานะของกำไรที่นายทุนจะนำส่วนต่างนี้ไปสะสมเพื่อขยายการลงทุนในรอบต่อไป มาร์กซ์มองโครงสร้างนี้ว่าเป็นความผิดปกติ เพราะทำให้ต้นทุนในการผลิตและมูลค่าในการแลกเปลี่ยนมีความสัมพันธ์ที่ไม่เท่ากันและกลายเป็นปัญหา เพราะส่วนต่างในการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้น ทำให้นายทุนมีโอกาสขยายมูลค่าของทุนในการลงทุนแต่ละรอบของช่วงวิถีในการผลิตออกไปได้เรื่อย ๆ

ในช่วงวิถีการผลิตของทุน มาร์กซ์มองว่าในการพลิกเปลี่ยนจากสินค้าเป็นทุนมี

๒๒๒ ชลลดา นาคใหญ่

ความจำเป็นที่จะต้องขยายขนาดของทุนเพื่อเพิ่มอำนาจในกระบวนการสะสมความมั่งคั่ง ไม่เช่นนั้นนายทุนก็ไม่สามารถอยู่รอดได้เช่นเดียวกัน พวกเขาจึงจำเป็นต้องแสวงหาวิธีการปรับปรุงและพัฒนาทางเทคนิค รวมไปถึงการขูดรีดส่วนต่างมาจากแรงงาน เพื่อที่จะสามารถขยายฐานการผลิตให้ใหญ่ขึ้นจึงจะมีศักยภาพในการแข่งขันกับนายทุนคนอื่น ๆ ในตลาดต่อไปได้โดยไม่ถูกทุนของอีกฝ่ายเข้าครอบงำ ในระยะเริ่มต้นนายทุนในฐานะผู้ซื้อและผู้ที่น่าแรงงานของตัวเองออกขายจะเผชิญหน้ากันในตลาด จากนั้นผู้ที่น่าแรงงานของตัวเองออกขายหรือก็คือแรงงานก็จะมอบมูลค่าของแรงงานในปริมาณที่ตกลงกันได้เพื่อเปลี่ยนทุนที่มีอยู่ให้กลายเป็นผลผลิต ส่วนผู้ซื้อก็จะรับมอบมูลค่านั้นตามทุนที่ได้จ่ายลงไปในการหมุนเวียนและเป็นฝ่ายครอบครองสิทธิ์ทั้งหมดในผลผลิตที่ได้เมื่อสิ้นสุดช่วงวิถีของการผลิต ความน่าสนใจคือ ในช่วงที่สิ้นสุดกระบวนการผลิตนี้ นายทุนไม่ได้รับมอบกลับคืนมาเพียงแต่มูลค่าที่จ่ายลงไปในตลาด หากแต่เป็นมูลค่าที่เป็นส่วนผลสมระหว่างต้นทุนการผลิต อันประกอบไปด้วยทุนคงที่และค่าจ้างแรงงานสำหรับทุนเปลี่ยนแปลงได้รวมกับมูลค่าส่วนเกินที่แรงงานผลิตออกมาด้วย นั่นเท่ากับตอนนั้นการเคลื่อนย้ายทุนได้สร้างสภาวะใหม่ที่นอกเหนือจากการแลกเปลี่ยนระหว่างมูลค่าสัมพัทธ์และค่าตัดเทียบ ซึ่งในที่นี้ก็คือเงินตราในรูปแบบของค่าจ้างแรงงานและพลังแรงงานที่มีผู้เสนอขาย นายทุนยังสามารถครอบครองสิทธิ์ในมูลค่าส่วนเกินที่เป็นส่วนประกอบที่เพิ่มขึ้นมาจากค่าตัดเทียบบวกกับมูลค่าที่แรงงานสร้างขึ้นมาก็ได้อีกด้วย

ในระบบทุนนิยม ทุนจะถูกเคลื่อนย้ายอยู่ในระหว่างช่วงวิถีของการผลิตและช่วงวิถีของการหมุนเวียน โดยแสดงออกมาใน ๓ ขั้นตอน กล่าวคือ

ขั้นตอนที่ ๑ การหมุนเวียนจากเงินตราเป็นสินค้า

ในขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นตอนของการลงทุนในปัจจุบันทางการผลิต นอกเหนือไปจากต้นทุนที่เกิดขึ้นในทุนคงที่ ไม่ว่าจะเป็นโรงงาน เครื่องจักร นายทุนจะต้องลงทุนในทุนเปลี่ยนแปลงได้ นั่นคือ พลังแรงงานในฐานะของสินค้าโดยจะต้องเผชิญหน้ากับแรงงานในตลาดในฐานะของผู้ซื้อและผู้ขาย เงินตราจะเปลี่ยนรูปตัวเองที่ไม่ใช่แค่ปัจจัยในการแลกเปลี่ยน แต่จะแสดงตัวเองในฐานะของทุนเพื่อเป็นเงื่อนไขในการเข้าสู่กระบวนการผลิตต่อไป

ขั้นตอนที่ ๒ การปรากฏมูลค่าในฐานะของปัจจัยการผลิต

ทุนเงินตราที่เปลี่ยนเป็นทุนการผลิตในขั้นตอนที่หนึ่งจะผลักดันตัวเองไปเป็นทุน

สินค้าในขั้นตอนที่สอง โดยที่กระบวนการเพิ่มมูลค่าก็จะเกิดขึ้นในขั้นตอนนี้ กล่าวคือ นายทุนจะนำทุนการผลิตอันประกอบด้วยทุนคงที่และทุนเปลี่ยนแปลงได้เข้าสู่กระบวนการผลิตที่ซึ่งทุนคงที่ก็จะเคลื่อนย้ายมูลค่าของตนเองเข้าไปในผลผลิต ส่วนทุนเปลี่ยนแปลงได้ก็จะสร้างมูลค่าใหม่ให้กับนายทุนและเข้าสู่ขั้นตอนที่สาม

ขั้นตอนที่ ๓ การหมุนเวียนกลับสู่ตลาด

ในขั้นตอนสุดท้ายนี้ ผลผลิตที่ได้จะถูกส่งกลับไปยังตลาดกลายเป็นสินค้า แต่จะเป็นสินค้าที่แฝงไว้ด้วยทุนการผลิตและมูลค่าส่วนเกินภายใน เมื่อสินค้าถูกนำออกขายก็จะพลิกเปลี่ยนกลายเป็นเงินตราอีกครั้งหนึ่ง เงินตราที่ได้ในกระบวนการนี้จะไม่ได้ถูกบรรจุไว้เพียงมูลค่าของทุนการผลิตแต่จะมีมูลค่าส่วนเกินที่เกิดในกระบวนการซูตรีมูลค่าจากแรงงานแฝงอยู่ด้วย ซึ่งส่วนเกินดังกล่าวนี้ก็จะถูกนายทุนสะสมไว้และใส่เข้าไปในกระบวนการหมุนเวียนของทุนในรอบใหม่เพื่อขยายขอบเขตการผลิตของนายทุนต่อไป ช่วงวิถีนี้นี้ในด้านหนึ่งจึงเป็นการรับคืนทุนการผลิตตั้งต้นและในอีกด้านหนึ่งก็เป็นการทำให้การสะสมมูลค่าเพิ่มสามารถเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์ (เมธี, ๒๕๔๙ : ๓๓๔-๓๔๕)

เมื่อช่วงวิถีการผลิตที่หนึ่งสิ้นสุดลง นายทุนจึงมีมูลค่าที่เพิ่มขึ้นเสมอจากต้นทุนที่ลงไปในตอนแรกและใช้ประโยชน์จากส่วนต่างนี้ในการขยายอำนาจการลงทุนต่อไปอีก ก่อให้เกิดการผลิตซ้ำของทุนที่หมุนรอบต่อไปอย่างไม่รู้จบ ยิ่งทุนที่สำรองจ่ายลงไปในตลาดมีมากขึ้นเท่าไร ขนาดของความมั่งคั่งก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ขอให้พิจารณาจากตัวอย่างนี้ว่า สมมติให้มีต้นทุนตั้งต้นที่นายทุนมอบลงไปในตลาดทั้งหมด ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท ประกอบด้วยทุนคงที่ ๗๐๐,๐๐๐ บาท และทุนเปลี่ยนแปลงได้ ๓๐๐,๐๐๐ บาท เมื่อถึงสิ้นสุดรอบการผลิตในระยะเวลา ๑ รอบ นายทุนได้มูลค่าเพิ่มจากแรงงานอีก ๑๐๐,๐๐๐ บาท จะกลายเป็นตอนนี้นายทุนมีต้นทุนทั้งหมด ๑,๑๐๐,๐๐๐ บาท กำหนดให้นายทุนใช้มูลค่าส่วนเกินขยายขอบเขตการลงทุนลงไปอีกจากช่วงการผลิตที่หนึ่ง ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท ไปสู่ช่วงวิถีการผลิตที่สอง ๑,๑๐๐,๐๐๐ บาท เมื่อสิ้นสุดรอบการผลิตใหม่ มูลค่าส่วนเกินก็จะเพิ่มจากช่วงรอบการผลิตก่อนหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ การที่ทุนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่นนี้ก่อให้เกิดภาวะการรวมศูนย์ของทุนจากการแข่งขันในตลาดที่จะทำให้ทุนขนาดเล็กที่หลากหลายกลายเป็นทุนขนาดใหญ่ที่ถูกครอบครองด้วยกลุ่มคนที่เล็กลง การสะสมของทุนจึงสามารถนำไปสู่การรวมศูนย์ของทุนได้ในลักษณะนี้

กลับมาที่แนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค์ในแบบของเกตส์ ชื่อเรียกห้องที่พยายาม

๒๒๔ ชลลดา นาคใหญ่

ทำให้ทุนนิยมมีลักษณะที่เป็นมิตรและมีมนุษยธรรมมากขึ้นจากการลดพื้นที่ในการแสวงหากำไรแต่ให้เปลี่ยนเป็นการให้คุณค่ากับการสร้างความยอมรับจากการบริจาคในการกุศล และทำโครงการในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มคนยากไร้ที่ไม่มีกำลังซื้อในตลาดมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มุมมองแบบนี้จะเห็นว่าในด้านหนึ่งก็ดูราวกับว่าเป็นทำที่ที่น่าสนใจสำหรับระบบทุนที่พยายามจะหาแนวทางแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและช่องว่างของความมั่งคั่งในทรัพย์สิน แต่ในอีกด้านหนึ่งก็สร้างข้อกังขา โดยเฉพาะเมื่อมองจากกรอบคิดของมาร์กซ์ที่แสดงให้เห็นลักษณะการเคลื่อนไหวของทุนที่จำเป็นต้องสะสมส่วนต่างเพื่อให้ตนเองยังสามารถอยู่รอดในตลาดต่อไปได้ จึงเป็นคำถามที่น่าสนใจเมื่อมีผู้ชี้ชวนให้จินตนาการถึงระบบทุนที่ไม่แสวงหาผลกำไร ในการพิจารณาประเด็นนี้ ผู้เขียนขอเริ่มต้นจากการวิเคราะห์จากกรณีของสหกรณ์ของช่วงวิถีในการทำการผลิต ซึ่งมีข้อสังเกตที่มาร์กซ์นำเสนอไว้อย่างน่าสนใจอยู่ ๒ ประการ กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง มูลค่าส่วนเกินที่เกิดขึ้นจากทุนเปลี่ยนแปลงได้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนายทุนเพื่อให้ได้มาซึ่งส่วนต่างอันจะก่อให้เกิดความมั่งคั่งและเพิ่มโอกาสการแข่งขันในตลาด

มูลค่าส่วนเกินถือเป็นเป้าหมายสำคัญของทุน เพราะจะทำให้การสะสมทุนเพื่อขยายความมั่งในระบบสามารถเป็นไปได้ ในการแลกเปลี่ยนในระบบดั้งเดิมการเคลื่อนไหวของสินค้าและเงินตราจะเกิดขึ้นภายใต้ข้อตกลงที่สร้างขึ้นร่วมกันเพื่อให้อย่างน้อยที่สุดยังสามารถรักษากลไกการหมุนเวียนจากการแลกเปลี่ยนในตลาดให้เกิดขึ้นได้ แต่ก็จะเห็นว่าในการอธิบายการมีอยู่ในระบบทุน การสิ้นสุดช่วงวิถีการผลิตเพียงแคร์บิ้นต้นทุนดั้งเดิมดูจะยังไม่เพียงพอ เพราะสิ่งที่ทุนต้องการคือ ΔM ทำให้เกิดวิถีการแลกเปลี่ยนในรูปแบบ $M - C - M'$ เพื่อที่จะสะสมเป็นทุนให้กับการผลิตในรอบต่อไป

ความต้องการในการสะสมทุนเช่นนี้ทำให้เกิดกระบวนการขูดรีดเพื่อที่จะช่วงชิงมูลค่าส่วนเกินไปจากแรงงานให้ได้มากที่สุด แรงงานจะถูกบีบให้ต้องสร้างมูลค่าจากการทำงานที่นอกเหนือไปจากค่าจ้างแรงงานที่ตกลงซื้อขายกับนายทุน ยิ่งช่วงเวลาของแรงงานจำเป็นน้อยลงเท่าไร ช่วงเวลาของแรงงานส่วนเกินก็จะยิ่งขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ กลายเป็น ‘การผลิตความมั่งคั่งใหม่ที่เหนือกว่าสิ่งซึ่งผู้ผลิตต้องการในสังคมที่เป็นพื้นฐานในการประคับประคองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้’ (Arnold, 1990 : 90) ปัญหาอยู่ที่เมื่อความมั่งคั่งกระจุกตัวอยู่ที่นายทุน ศักยภาพในการแข่งขันของกลุ่มคนอื่น ๆ ก็จะมีน้อย

ลงทุกที เพราะพวกเขาไม่มีความสามารถในการช่วงชิงปัจจัยการผลิตมาเป็นของตนเอง จนในที่สุดพวกเขาเหล่านี้ต่างก็ไม่มื่ออะไรเหลืออยู่นอกเหนือไปจากชีวิตของพวกเขาเอง ในตลาดการค้าสิ่งทีนายทุนต่างมองหาคือสินค้าแรงงานที่ซึ่ง ‘...เจ้าของเงินผู้ต้องการแรงงานเสรี คำว่าเสรีในที่นี้ประกอบไปด้วย ๒ ความหมาย ด้านหนึ่งคือเป็นแรงงานเสรีที่ครอบครองพลังแรงงานของตนในฐานะสินค้า อีกด้านหนึ่งคือพวกเขาไม่มีสินค้าอย่างอื่นอีก ทุกอย่างทีจำเป็นมีแต่เพียงพลังแรงงานของเขาเท่านั้น...’ (Marx, n.d. : 166)

เมื่อเป้าหมายทีฝังอยู่ในเนื้อในของทุนเป็นการแสวงหาส่วนต่างของมูลค่าส่วนเกิน เพื่อให้การหมุนเวียนในช่วงวิถีของการผลิตต่อไปสามารถเป็นไปได้อีก ข้อเสนอกของเกดส์ทีบอกว่าให้ทุนมองหาเป้าหมายอื่นนอกเหนือไปจากการแสวงหาผลกำไรจึงดูจะเป็นเรื่องทีเกิดขึ้นได้ยาก เพราะระดับของส่วนต่างทีเกิดขึ้นนั่นคือข้อบ่งชี้ว่าระบบการผลิตนั้น ๆ จะสามารถดำเนินต่อไปได้หรือไม่ แนวคิดเรื่องทุนนิยมทีไม่แสวงหากำไรจึงเป็นสิ่งที่จะบั่นทอนความมั่นคงทีตั้งอยู่บนความเสี่ยงในการตอบสนองต่อแรงจูงใจของตลาดอย่างช้า ๆ

ประการที่สอง กระบวนการสะสมทุนเพื่อให้อยู่รอดแสดงให้เห็นว่าทุนนิยมไม่เพียงแต่ขูดรีดผู้ยากไร้แต่ยังขูดรีดตัวเองด้วย

ในงานเขียนชื่อ *Communist Manifesto* ทีเป็นงานเขียนร่วมของมาร์กซ์และเอนเงิลส์ แนวคิดหนึ่งทีชัดเจนคือพัฒนาการทางประวัติศาสตร์จะแสดงให้เห็นบทบาทของนายทุนทีมีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อวิถีในการผลิตเกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตในรูปแบบเดิมไม่สามารถรองรับความต้องการของผู้คนและการขยายตัวของตลาดได้อีกต่อไป ยกตัวอย่างเช่น การผลิตแบบสมาคมนาซีฟในยุคกลางก็ถูกแทนที่ด้วยโรงงานหัตถกรรมทีทำการผลิตได้มากกว่า ก่อนจะกลายเป็นระบบโรงงานอุตสาหกรรมในทีสุด สถานการณ์เช่นนี้แสดงให้เห็นบทบาทของระบบการผลิตทีเปลี่ยนไปและถูกแทนที่ด้วยระบบทุนซึ่งตอบสนองความต้องการของตลาดได้ดีกว่า ดังทีปรากฏในตอนหนึ่งของงานชิ้นนี้ว่า ‘...อุตสาหกรรมสมัยใหม่ก่อให้เกิดตลาดโลกจากการค้นพบทวีปอเมริกา ตลาดนี้ทำให้เกิดการพัฒนาขนาดใหญ่สำหรับการค้า การเดินเรือและการคมนาคม ในทางกลับกันการพัฒนานี้ก็ส่งผลให้อุตสาหกรรมขยายตัวมากขึ้น และจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม การค้า การเดินเรือและระบบราง ชนชั้นนายทุนก็พัฒนาขึ้นเช่นกันและผลักชนชั้นต่าง ๆ ทีเคยมีอยู่ในสมัยกลางให้ลดบทบาทลง...’ (Marx and Engels, 1964 : 5)

ข้อความนี้กำลังบอกอะไรกับเรา แน่นอนว่าสิ่งหนึ่งทีชัดเจนคือพลังทางการผลิตที

เปลี่ยนไปทำให้บทบาทของชนชั้นที่เคยครองอำนาจในยุคสมัยกลับมีความเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ประวัติศาสตร์ของมนุษย์จะขับเคลื่อนไปตามการปะทะขัดแย้งระหว่างชนชั้นเสมอ โดยแต่ละชนชั้นต่างก็จะรุ่งโรจน์หรือเสื่อมสลายไปตามยุคสมัย จนกระทั่งมาถึงยุคของทุนนิยมที่เกิดการปะทะกันอย่างชัดเจนระหว่างชนชั้นนายทุน (Bourgeois) และชนชั้นผู้ไร้ทรัพย์สิน (Proletarians) กล่าวอีกนัยหนึ่งจะเห็นว่าพวกเขา กำลังแสดงให้เห็นบทบาทที่ลำค้ญระหว่างสองชนชั้นที่ในยุคสมัยเช่นนี้จะเบียดขับชนชั้นอื่นให้ลดบทบาทและสถาปนาพื้นที่ของตนเองขึ้นมาแทน จากนั้นพลังการผลิตขนาดใหญ่ของทุนที่ความสามารถในการสะสมทุนนั้นจะทำให้ชนชั้นอื่น ๆ อยู่ในภาวะที่ ‘...แรงงานมีชีวิตอยู่เพียงเพื่อเพิ่มพูนทุนและได้รับการอนุญาตให้มีชีวิตอยู่รวบรวมเท่าที่ยังมีประโยชน์ตามที่ชนชั้นปกครองต้องการเท่านั้น...’ (Marx and Engels, 1964 : 29)

หากพิจารณาในแง่นี้จะเห็นว่า สิ่งแรกที่มาร์กซ์กำลังจะวิพากษ์ย่อมเป็นปัญหาของระบบทุนที่ความได้เปรียบที่เกิดขึ้นจะเปิดโอกาสให้บรรดาชนชั้นนายทุนสามารถรวบรวมปัจจัยการผลิตให้อยู่ในมือของตนและบังคับให้ผู้อื่นต้องขายตัวเองเป็นสินค้าเพื่อแลกกับค่าจ้างแรงงานที่จะมอบให้ และในวิธีการทำการผลิตเช่นนี้ที่เหล่านายทุนต่างก็อยู่ในภาวะที่ ‘...ความกระหายเพื่อที่จะดูดรีดเอามูลค่าส่วนเกินจากผู้ผลิตที่แท้จริงได้เป็นอย่างดีกว้างไกลล้าลึก ไม่มีขีดจำกัดหรือไม่มีการอึดตัว...’ (สุภา, ๒๕๓๖ : ๑๓๓)

แน่นอนว่าปัญหาการดูดรีดแรงงานเพื่อสะสมทุนถือเป็นปัญหาที่น่ากลัวและสร้างผลกระทบเป็นอย่างมากแม้กระทั่งในสังคมปัจจุบันที่จะเป็นว่ามีความเหลื่อมล้ำกระจายตัวเป็นวงกว้างอย่างชัดเจน หรือแม้แต่กระทั่งในสุนทรพจน์ของบิล เกตส์ เขาก็ยอมรับว่ามีช่องว่างของรายได้จำนวนมากเกิดขึ้นจริงภายในโลก แต่ในบทความนี้สิ่งที่ผู้เขียนต้องการที่จะนำเสนอคือปัญหาอีกด้านหนึ่งที่นอกเหนือไปจากการดูดรีดชนชั้นอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานผู้ทำการผลิตว่า ไม่เพียงแต่การดูดรีดเอาส่วนต่างเพื่อสะสมมูลค่าของกลุ่มคนเหล่านี้ ทุนนิยมยังเป็นระบบที่ดูดรีดตัวเองอย่างไร้ความเมตตาอีกด้วย

กระบวนการดูดรีดตัวเองเช่นนี้ของทุนนิยมเกิดขึ้นได้อย่างไร ในตอนต้นของบทความเรากล่าวถึงไปบ้างแล้วว่าระบบทุนนิยมจะพยายามดูดรีดมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) ออกจากแรงงานเพื่อแสวงหาส่วนต่างของกระบวนการผลิตเพื่อสะสมและนำไปผลิตซ้ำในช่วงวิถีของการผลิตรอบต่อไป มาร์กซ์วิพากษ์ว่าส่วนต่างที่เกิดขึ้นนี้เกิดในความสัมพันธ์ทางการผลิต (relation of production) ที่นายทุนไม่ต้องจ่ายค่าจ้างแรงงานตามจริง

ของมูลค่าของสินค้าที่แรงงานผลิตออกมาได้ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมองว่ากระบวนการกดขี่ขูดรีด (exploitation) ที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นจำกัดแค่ตัวแรงงานแต่เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดส่วนต่างขึ้นในความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนกับมูลค่าที่ได้คืนมาในลำดับสุดท้ายของกระบวนการผลิตและแลกเปลี่ยนซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในสินค้าจ้างที่แรงงานได้รับ แต่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในกลไกของทุนทั้งระบบที่ต้องพยายามสะสมส่วนต่างเพื่อใช้ในวงจรชีวิตของการผลิตต่อไปให้ได้ ในการทำความเข้าใจประเด็นนี้อาจกล่าวได้ว่าความเป็นเรื่องธรรมดาที่จะกล่าวว่าคุณนิยมนำร่องอยู่ได้ดีด้วยการขูดรีดชนชั้นอื่น ๆ แต่จะเป็นไปได้จริงหรือไม่ที่คุณนิยมนำร่องทำเช่นนั้นกับเนื้อในของระบบทุนเองเช่นเดียวกัน

มาร์กซ์ได้ตอบปัญหานี้ไว้อย่างชัดเจนเมื่อกล่าวถึงวงจรชีวิตในการผลิตของทุนที่จำเป็นจะต้องมีการสะสมมูลค่าส่วนเกินเพื่อใช้ในการทำการผลิตของวงจรชีวิตต่อไป ในประเด็นนี้ เราสามารถแบ่งการพิจารณาออกได้เป็น ๒ ประเด็น กล่าวคือ

ประเด็นที่หนึ่ง จะเกิดอะไรขึ้นหากทุนไม่สามารถสะสมตัวเองได้ ปัญหานี้ตอบได้ง่ายมากเพราะสถานการณ์เช่นนี้ไม่ได้เป็นเพียงปัญหาในแง่ของการไม่สามารถสะสมตัวเองของทุน แต่เป็นปัญหาของความไม่ทัดเทียมที่เกิดขึ้นในกระบวนการแลกเปลี่ยน เพราะไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่สมนัยของการแลกเปลี่ยนระหว่างมูลค่าสัมพัทธ์และค่าทัดเทียมของสินค้าให้เกิดขึ้นได้ กล่าวอย่างง่าย ๆ คือ นายทุนไม่สามารถเรียกคืนทุนตั้งต้นที่นายทุนใส่ลงไปในตลาด ตัวอย่างเช่น หากนายทุนลงทุนทำการผลิตสินค้าประเภทหนึ่งเป็นจำนวนเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท แต่ด้วยเงื่อนไขในความผันผวนของปัจจัยภายนอกทำให้เมื่อสิ้นสุดวิถีในการทำการผลิตครั้งที่หนึ่ง นายทุนได้เงินกลับคืนมาในมือ ๘,๐๐๐ บาท จะเห็นว่ามีส่วนต่างเกิดขึ้นเป็นจำนวนเงิน ๒,๐๐๐ บาท หากพิจารณาจากกระบวนการสะสมทุนทั้งหมดอาจมีผู้แย้งว่ามูลค่าที่สูงสูญเสียไปนี้อาจได้รับการชดเชยจากวิถีการผลิตในช่วงต่อ ๆ ไปได้ แต่ถึงจะเป็นเช่นนั้นก็ไม่อาจทำลายความจริงที่ว่ามีมูลค่าของทุนที่สูงสูญเสียไปในช่วงวิถีการผลิตครั้งที่หนึ่ง อีกทั้งยังเป็นเรื่องของความเสี่ยงที่ไม่อาจประกันได้ว่าจะสามารถเรียกมูลค่านี้อีกกลับคืนมาได้หรือไม่ เพราะการจะชดเชยทุนที่สูญเสียไป จำเป็นที่จะต้องทำให้ช่วงวิถีการผลิตที่สองกลับคืนมาด้วยเงินจำนวน ๑๒,๐๐๐ บาทแต่ถึงจะเรียกคืนมาได้ก็ไม่อาจชดเชยความสูญเสียที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงวิถีการผลิตอยู่ดี จะกลายเป็นว่าในการลงทุนกับสินค้าประเภทนี้ ในช่วงวิถีการผลิตที่สองมีมูลค่าส่วนเกินเพิ่มขึ้น ๒,๐๐๐ บาทแต่ในช่วงวิถีการผลิตที่หนึ่งได้สูญเสียไป ๒,๐๐๐ บาทเท่านั้น ใน

๒๒๘ ชลลดา นาคใหญ่

สถานการณ์เช่นนี้จะตรงกันข้ามกับกลไกตามปกติของทุนที่จะขยายตัวตามการสะสมมูลค่าส่วนเกินแต่จะทำให้ทุนลดขนาดของการขยายตัวแทน

ประเด็นที่สอง เมื่อไม่สามารถรักษาความได้เปรียบจากกลไกการหมุนเวียนของการแลกเปลี่ยนในตลาดได้ นายทุนก็จะถูกผลักดันออกจากตลาดจากการที่ไม่มีศักยภาพเพียงพอในการแข่งขัน ปัญหานี้เป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้เสมอในระบบทุนนิยมที่ดำเนินไปภายใต้ความเสี่ยงของกับดักในการแสวงหาความมั่งคั่ง ผู้ที่สนับสนุนในระบบทุนนิยมมักมองว่าทุนนิยมจะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดจากแรงจูงใจในความพยายามที่จะตอบสนองความต้องการของตลาด ในด้านหนึ่งความเห็นเช่นนี้ก็เป็นที่พิสูจน์ได้จากหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ธุรกิจจำนวนมากต่างเติบโตได้เป็นอย่างดีภายใต้การบงการของตลาดแต่ในอีกด้านหนึ่ง การเติบโตทางธุรกิจนั้นในที่สุดก็มักจะถูกรวบเข้าไประอบล้อมของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ที่จะเริ่มขยายฐานการผลิตของตนเองให้ครอบคลุมในมิติต่าง ๆ มากขึ้น ผู้เขียนมองว่าชุดความคิดแบบ American Dream ที่มองว่าทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะประสบความสำเร็จและมั่งคั่งจากความขยัน อดทน ดูจะเป็นชุดความเชื่อที่น่าสงสัยเมื่อมองในกรอบของสังคมโลกปัจจุบันที่ทรัพย์สินและความมั่งคั่งกระจุกตัวอยู่ในมือคนจำนวนน้อยซึ่งก็มักจะสร้างข้อได้เปรียบให้เกิดขึ้นมากกว่าคนอื่นอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามระบบทุนก็มักจะให้ความหวังที่น่าดึงดูดเมื่อนำตนเองเข้าไปผูกติดกับความเชื่อเรื่องโลกที่แข่งขันกันได้อย่างเสรี แต่ผู้ที่อยู่ในระบบก็จะถูกบีบให้ต้องตามทันความต้องการของตลาดอยู่ตลอดเวลา ซึ่งถ้าเมื่อใดก็ตามไม่ทันก็อาจต้องเผชิญกับความเสียหายจากการถูกเบียดขับจากนายทุนคนอื่น ๆ ที่แข่งขันกันในตลาดอย่างรุนแรง

นอกจากนี้ พัฒนาการของเทคโนโลยีนับเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดข้อได้เปรียบเสียเปรียบสำหรับการแข่งขันในตลาด ยิ่งเทคโนโลยีมีความก้าวหน้าผลผลิตที่ได้ก็จะเพิ่มมากขึ้น เมื่อมารวมกับการหมุนรอบของวิถีในการผลิตแต่ละครั้งจะพบว่าทำให้เกิดส่วนต่างอย่างน่าสนใจ สมมติให้ในการผลิตของโรงงานอุตสาหกรรม A และ B ที่ใช้สายพานในการทำการผลิตโรงงานทั้ง ๒ แห่งมีทุนตั้งต้นเท่ากันคือ ๑๐๐,๐๐๐ บาท แบ่งออกเป็นทุนคงที่ ๖๐,๐๐๐ บาท และทุนเปลี่ยนแปลงได้ ๔๐,๐๐๐ บาท กำหนดให้โรงงานแต่ละแห่งสร้างมูลค่าส่วนเกินได้รอบละ ๒๐,๐๐๐ บาท โรงงานอุตสาหกรรม A มีเทคโนโลยีที่ดีกว่าจึงสามารถเร่งกระบวนการของสายพานให้เร็วขึ้นได้ ทำให้ในแต่ละปีโรงงานอุตสาหกรรม A สามารถผลิตสินค้าออกขายได้ ๒ ครั้ง ส่วนโรงงานอุตสาหกรรม

B ผลิตสินค้าออกขายได้ปีละ ๑ ครั้ง มูลค่ารวมทั้งหมดในแต่ละปีที่โรงงานทั้งสองแห่งทำได้จะเป็น โรงงานอุตสาหกรรม A มีมูลค่าของการผลิตโดยรวม ๒๔๐,๐๐๐ บาทซึ่งได้จากต้นทุนการผลิต ๒๐๐,๐๐๐ บาทและมูลค่าส่วนเกิน ๔๐,๐๐๐ บาท ส่วนโรงงานอุตสาหกรรม B มูลค่าของการผลิตโดยรวมจะยังคงเป็น ๑๒๐,๐๐๐ บาทซึ่งได้จากต้นทุนการผลิต ๑๐๐,๐๐๐ บาทและมูลค่าส่วนเกิน ๒๐,๐๐๐ บาท

ความน่าสนใจอยู่ที่มูลค่าส่วนเกินที่จะเห็นว่าเป็นระดับแรก ทั้งสองโรงงานต่างมีทุนสะสมที่จะใช้ในการหมุนเวียนเพื่อเข้าสู่รอบของการผลิตต่อไปเพิ่มขึ้นมาจากปัจจัยทางการผลิตที่ได้ลงทุนไว้ในเบื้องต้นเป็นจำนวนรอบละ ๒๐,๐๐๐ บาทซึ่งจะทำให้ในรอบการผลิตต่อไปทั้งสองโรงงานต่างก็จะสามารถขยายฐานการผลิตจากส่วนต่างที่สะสมไว้ได้ทั้งคู่ แต่เมื่อพิจารณาในระดับที่สองจะเห็นข้อได้เปรียบเกิดขึ้นในโรงงานอุตสาหกรรม A ได้อย่างชัดเจน เพราะสามารถสร้างมูลค่าส่วนเกินได้มากกว่า ๒๐,๐๐๐ บาทจากการหมุนรอบการผลิตที่มากกว่า นั่นเท่ากับว่าหากนำส่วนเกินดังกล่าวไปลงทุนกับการซื้อเครื่องจักรเพิ่มเติม โรงงานอุตสาหกรรม A จะสามารถซื้อเครื่องจักรการผลิตได้มากกว่าและจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการสร้างมูลค่าส่วนเกินจากจำนวนแรงงานที่อยู่ในระบบที่มากขึ้นอีกด้วย

ในการตั้งข้อสังเกตถึงข้อวิจารณ์แนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค์ภายใต้กรอบความคิดของมาร์กซ์ ความคิดที่เชื่อว่าทุนนิยมอาจจะไม่ต้องมุ่งเป้าหมายไปที่การแสวงหากำไรเพียงอย่างเดียวดูราวกับจะยืนยันบนทอนความมั่นคงที่ทุนจำเป็นต้องสะสมส่วนต่างเพื่อทำการผลิตซ้ำในช่วงวัฏจักรผลิตในช่วงต่อไปให้ได้ อาจมีผู้แย้งว่าทุนนิยมที่ไม่แสวงหากำไรอาจเป็นเงื่อนไขที่เข้มงวดมากเกินไป ต่อความเป็นไปได้ของการมีข้อวิจารณ์เช่นนี้อาจทำให้เราลองพิจารณาในเงื่อนไขที่กว้างมากขึ้นว่าแล้วถ้าเป็นทุนนิยมที่แสวงหากำไรน้อยกว่าปกติจะสามารถเป็นไปได้อย่างไร ในการตอบข้อวิจารณ์นี้ผู้เขียนมองว่าเราสามารถพิจารณาจากข้อสังเกตประการที่สองที่มาร์กซ์ให้ไว้กับเรานั้นคือ การที่ทุนนิยมไม่เพียงแต่ขูดรีดผู้ยากไร้แต่ยังขูดรีดตัวเองซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนเมื่อกลับไปพิจารณาข้อเท็จจริงจากการแข่งขันในตลาดที่หากกระบวนการสะสมทุนไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการขยายการเติบโตของทุนก็มีความเป็นไปได้ที่จะถูกกลืนกินจากนายทุนคนอื่นที่มีศักยภาพในการแข่งขันในตลาดมากกว่า ทำให้เกิดการรวมศูนย์ของทุนที่ปัจจัยการผลิตจะถูกครอบครองโดยกลุ่มทุนที่ได้เปรียบมากที่สุดซึ่งมีจำนวนน้อยลงแต่มีอำนาจในการต่อรอง

เพิ่มมากขึ้น ดังเช่นที่มาร์กซ์เคยกล่าวไว้ว่า ‘...ทุนนิยมนับวันจะมีลักษณะที่เป็นสากล หลังจากที่ยุทธศาสตร์ทุนใหญ่ผู้ดีและผู้ขาดผลประโยชน์ทั้งหมดได้ลดน้อยลง ความยากจน การกดขี่ การทำให้เป็นทาส ความเสื่อมทรามและการทุจริตเพิ่มขึ้นโดยไม่หยุดยั้ง การต่อต้านของชนชั้นผู้ไร้ทรัพย์สินนับวันก็จะยิ่งเติบโตมากขึ้น แรงงานที่ช่วงวิธีการผลิตของทุนได้ฝึกฝนก็รวมตัวและจัดตั้งขึ้น การผูกขาดของทุนกลายเป็นรูปแบบการผลิตที่รุ่งเรืองพร้อมกับที่ภายใต้การผูกขาดดังกล่าว การรวมศูนย์ของปัจจัยการผลิตและสังคมแรงงานได้ดำเนินไปถึงขั้นที่ไม่อาจยอมรับได้กับเปลือกนอกของทุน สิ่งเหล่านี้ต้องถูกระเบิดออก ระเบิดแห่งความตายของระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลกำลังจะเกิดขึ้น ผู้เพิกถอนสิทธิ์ของคนอื่นกำลังจะถูกเพิกถอนเช่นกัน...’ (Marx, n.d. : 714-715)

เห็นได้ว่าความพยายามในการรวมศูนย์ของทุนจะทำให้นายทุนต้องแข่งขันกันเอง การผูกขาดผลประโยชน์ก็กลายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และจะค่อย ๆ กีดกันนายทุนอื่น ๆ ที่มีศักยภาพไม่เพียงพอให้ออกไปจากระบบ หากเป็นเช่นนี้แนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค์ของเกตส์ก็จะยิ่งเป็นไปได้ยากขึ้นเพราะไม่เพียงแต่จะปะทะโดยตรงเข้ากับโครงสร้างภายในของการสะสมทุน แนวคิดดังกล่าวยังตั้งอยู่บนการเรียกร้องความมีคุณธรรมและความเห็นอกเห็นใจในประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์ในระดับที่สูงมาก หากครั้งหนึ่งแนวคิดเรื่องคอมมิวนิสต์เคยถูกวิพากษ์ว่าเรียกร้องในสิ่งที่ขัดต่อความเป็นมนุษย์อย่างความเสมอภาคที่ไม่อาจเกิดขึ้นได้ในสังคมที่เต็มไปด้วยการขีดแบ่งของลำดับชนชั้น แนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค์ของเกตส์ก็คงต้องเผชิญกับปัญหาในรูปแบบเดียวกันเพราะก็ได้เรียกร้องมนุษย์ในเรื่องนี้ที่เป็นไปได้ยาก เพราะหากจะทำให้ทุนนิยมสร้างสรรค์เกิดขึ้นได้จริง ต้องสามารถโน้มน้าวให้นายทุนทั้งโลกเชื่อว่าการลงทุนที่ไม่แสวงหากำไรเป็นสิ่งที่ดี ไม่นั่นบริษัทที่ดำเนินตามแนวคิดดังกล่าวก็อาจตกอยู่ในความเสี่ยงของการถูกคุกคามจากนายทุนคนอื่น ๆ และที่ยิ่งไปกว่านั้นคือ การถูกคุกคามจากกระบวนการภายในของระบบทุนนิยมเอง

อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญ คือ นอกเหนือจากการพิจารณาในเชิงคุณธรรม ทุนนิยมสร้างสรรค์ก็คือการดัดแปลงรูปแบบใหม่ของระบบทุนที่น่าสนใจ โดยได้เสนอสินค้าประเภทใหม่ที่เกิดจากการลงทุนกับ ‘การยอมรับจากสาธารณชน’ เช่นเดียวกับที่ไมเคิล คินสเลย์ เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่าแคมเปญเพื่อสังคมของไมเคิลโบโนที่คิดมูลค่าเพิ่มจากการสร้างความยอมรับในผลิตภัณฑ์แล้วนำเงินที่ได้นั้นไปช่วยเหลือผู้ยากไร้ การทำเช่นนี้แตกต่าง

หรือไม่กับการบังคับซื้อที่ตั้งเงื่อนไขว่าหากต้องการผลิตภัณฑ์หนึ่งก็ต้องซื้ออีกผลิตภัณฑ์หนึ่งด้วย (คินสลีย์, ๒๕๕๓ : ๗๓-๗๔) แม้ว่าเจตนาในการทำโครงการจะเป็นเจตนาที่ดี แต่ก็ยังสามารถตั้งคำถามต่อได้ว่าแล้วเหตุใดการช่วยเหลือนี้จึงไม่สามารถทำได้โดยตรง แต่ต้องทำผ่านการซื้อสินค้าประเภทอื่นที่ในด้านหนึ่งก็คือการผลักดันทุนที่สูงขึ้นให้กับผู้บริโภคหรือไม่ เพราะอย่างไรส่วนต่างนี้ก็ถูกนับการประเมินคุณค่าของการเป็นที่ยอมรับของบริษัทเข้าไปด้วยอยู่ดี

การ ‘สร้างสรรค’ ในความหมายนี้ของเกตส์จึงดูจะเป็นปัญหา ความคาดหวังเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรคที่เขาเชื่อว่าการลงทุนกับประโยชน์ของสาธารณชนจะทำให้ระบบทุนนิยมดู ‘สร้างสรรค’ มากขึ้น แต่ในกระบวนการปฏิบัติ แนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรคกลับไม่ได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างที่มีปัญหาของการสะสมทุนที่เรียกร้องให้ผู้ที่อยู่ในระบบต้องสร้างส่วนต่างในต้นทุนและมูลค่าที่ได้รับเพื่อสะสมเป็นทุนในช่วงวิถีการผลิตต่อไป แต่เป็นการเปลี่ยนลักษณะในการสะสมทุนจากการแสวงหากำไรเป็นรูปแบบของการสะสมไว้เพื่อการกุศลผ่านโครงการต่าง ๆ สิ่งที่เกิดขึ้นจึงเป็นเพียงการเปลี่ยนรูปแบบการลงทุนแบบใหม่ที่อาศัยการทำกำไรจากการยอมรับกับสินค้าที่เรียกว่ามนุษยธรรม แต่ไม่ได้แตะต้องประเด็นหลักของปัญหาที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากความพยายามในการสะสมทุนของระบบได้อย่างแท้จริง ในด้านหนึ่งแนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค จึงอาจกลายเป็นภาพลวงที่มนุษย์ถูกทำให้ไขว่เขวจากใจความสำคัญของปัญหา ทั้งยังนำไปสู่อีกหนึ่งคำถามที่มีความสำคัญไม่แพ้กันและสะท้อนให้เห็นความคิดความเชื่อของคนในยุคสมัยเช่นนี้ว่านอกเหนือไปจากการถามว่าทุนนิยมจะปรับเปลี่ยนให้ดีขึ้นได้อย่างไรนั้น ทำไมเราจึงคิดแต่จะปรับเปลี่ยนโครงสร้างแต่ไม่เคยตั้งคำถามต่อไปยังความเป็นไปได้ของระบบเศรษฐกิจในรูปแบบอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ความเชื่อและถูกทำให้เชื่อว่าเราใช้ชีวิตได้แต่ในระบบคิดรูปแบบเดียวจึงอาจกลายเป็นกับดักและทำให้เราไม่สามารถหาทางออกเพื่อนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีของมนุษย์ได้หรือไม่เพราะเราไม่เคยที่จะแตะต้องแก่นแกนของปัญหาในระบบทุนได้จริง ๆ

ไม่มีชีวิตที่ดีอยู่นอกเหนือจากระบบทุนนิยม??

สุนทรพจน์ของเกตส์แสดงให้เห็นท่าทีที่เต็มไปด้วยความหวังที่มีต่อระบบทุนนิยม

ว่ามีส่วนช่วยให้โลกมีความก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดด แม้ว่าเขาจะยอมรับว่าไม่ใช่ทุกคนที่ได้รับประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจแบบนี้แต่ทุนนิยมก็ยังสามารถเป็นความหวังในการสร้างโลกที่ดีขึ้นจากการปรับลดระดับในการแสวงหาความมั่งคั่งของกลุ่มคนที่ร่ำรวยมากที่สุดและขยายความเห็นอกเห็นใจนั้นไปยังเหล่าผู้ยากไร้ ท่าที่เช่นนี้ถือเป็นมุมมองในด้านบวกมุมมองหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความพยายามในการแก้ปัญหาของกลุ่มคนที่ได้รับประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมากที่สุดโดยทำให้ทุนนิยมมีความสร้างสรรค์มากขึ้นในแง่ของการรับใช้กลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคมด้วย คำถามคือเราควรมีท่าที่ต่อแนวคิดเช่นนี้อย่างไรและจริงหรือไม่ที่ชีวิตที่ดีจะเกิดขึ้นได้จากการปรับเปลี่ยนตัวเองของระบบทุนนิยมเท่านั้น

‘เราคือคน ๙๙%’ คำขวัญในการเคลื่อนไหวของเหตุการณ์การยึดครองวอลล์สตรีท (Occupy Wall Street) แสดงให้เห็นท่าทีสำคัญของผู้คนที่มีความไม่พอใจในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำ ในหนังสือชื่อ *The Price Of Inequality* โดย โจเซฟ อี. สติกลิตซ์ (Joseph E. Stiglitz) เขากล่าวถึงช่องว่างที่ขยายตัวมากขึ้นตั้งแต่วิกฤตการณ์ทางการเงินของสหรัฐอเมริกาในปี ๒๐๐๗-๒๐๐๘ ว่าภาวะเศรษฐกิจถดถอยอย่างรุนแรงทำให้ชาวอเมริกันจำนวนมากต้องตกงาน สวัสดิการทางสังคมก็ตกต่ำลงจากการตัดการช่วยเหลือของรัฐ แต่ถึงจะเป็นเช่นนั้นกลุ่มคนที่มีทรัพย์สินมากที่สุดจำนวน ๑ เปอร์เซ็นต์ก็ยังคงครองแบ่งในรายได้ประชาชาติมากกว่าหนึ่งในห้าและครอบครองสินทรัพย์มากกว่าหนึ่งในสามของสินทรัพย์ทั้งประเทศ (สติกลิตซ์, ๒๕๕๖ : ๖๙-๗๑) หากเราเชื่อตามกฎของเศรษฐศาสตร์ไหลริน (trickle - down economics) ว่าความมั่งคั่งจากส่วนบนสุดของเศรษฐกิจจะนำประโยชน์กลับมาสู่คนทั้งหมดในระบบแต่สิ่งที่เกิดขึ้นจริงก็คือ มีแต่ความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มมากขึ้นแต่ระบบเศรษฐกิจในส่วนของฐานรากไม่ได้เติบโตตามไปด้วย เขากล่าวว่า ‘...มายาคติเก่าแก่ที่ว่าเราควรสรรเสริญความมั่งคั่งของคนที่ยิ่งรวยที่สุดเพราะเราทุกคนล้วนได้ประโยชน์นั้นถูกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับภาษีผลได้จากทุนที่ต่ำเหลือเกิน แต่ผลได้จากทุนส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดจากการสร้างงาน แต่เกิดจากการเก็งกำไรแบบใดแบบหนึ่งเท่านั้น การเก็งกำไรบางรูปแบบทำให้เศรษฐกิจไร้เสถียรภาพและมีผลสำคัญที่นำไปสู่วิกฤตเศรษฐกิจซึ่งทำลายงานไปมากมายเหลือเกิน...’ (สติกลิตซ์, ๒๕๕๖ : ๑๗)

เช่นเดียวกับการวิเคราะห์ของเดวิด ฮาร์วี (David Harvey) ในงานเขียนชื่อ *A Brief*

History of Neoliberalism ที่กล่าวถึงลักษณะของลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่เสนอว่าเสรีภาพและกลไกของตลาดและการค้าจะนำพามาซึ่งความมั่งคั่งและการมีชีวิตที่ดีของปัจเจกบุคคล แนวคิดเสรีนิยมใหม่มีอิทธิพลอย่างมากเมื่อถูกสนับสนุนจากผู้มีอำนาจที่มีอิทธิพลในไอ.เอ็ม.เอฟ. และตลาดโลกที่พยายามจะขยายแนวคิดนี้ออกไปผ่านการช่วยเหลือและการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจให้กับบรรดาประเทศกำลังพัฒนา แต่สิ่งที่เกิดขึ้นดูจะเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามกับความคาดหวังดังตัวอย่างของเม็กซิโกที่ผลกระทบจากวิกฤตการณ์เดคัลลาในปี ค.ศ. ๑๙๙๕ เปิดโอกาสให้รัฐบาลต่างชาติเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในและทำให้นายทุนของบรรษัทข้ามชาติสามารถเข้าไปครอบครองกิจการและสินทรัพย์ต่าง ๆ ภายในประเทศจากการปรับโครงสร้างภายในของระบบการเงิน การเปิดตลาดภายในประเทศให้กับทุนต่างชาติ การลดกำแพงภาษีศุลกากรและการสร้างความยืดหยุ่นในตลาดแรงงาน (ฮาร์วี ๒๕๕๕ : ๑๖๕-๑๗๔) ฮาร์วีมองว่าในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่เราเห็นได้อย่างชัดเจนคือ แนวคิดเสรีนิยมใหม่ไม่ได้ก่อให้เกิดตลาดเสรีอย่างแท้จริงให้กับคนในประเทศแต่กลับเปิดโอกาสให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจของทุนภายในมือของบรรษัทข้ามชาติมากกว่า แนวคิดแบบเสรีนิยมใหม่จึง ‘...ไม่เพียงแต่ช่วยฟื้นฟูอำนาจให้ชนชั้นนายทุนที่เป็นกลุ่มคนหยิบมือเดียว แต่มันยังเอื้อให้เกิดการรวมศูนย์กระจุกตัวของอำนาจบรรษัทขนาดใหญ่ทั้งในด้านพลังงาน การสื่อสาร ยารักษาโรค การขนส่งและแม้แต่การค้าปลีก เสรีภาพของตลาดที่บุชอ้างอย่างสวยหรูว่าเป็นจุดสูงสุดของมนุษยชาติ ลงท้ายก็เป็นแค่เครื่องมือแสนสะดวกในการขยายอำนาจผูกขาดของบรรษัทเท่านั้น...’ (ฮาร์วี, ๒๕๕๕ : ๖๓)

ไม่ว่าจะเป็นความคิดที่เชื่อว่าการสะสมอย่างไม่มีที่สิ้นสุดของทุนจะนำพาความล่มสลายมาสู่ทุนนิยมดังที่มาร์กซ์เคยนำเสนอไว้ในศตวรรษที่ ๑๙ หรือความเชื่อที่ว่าเมื่อทุนนิยมพัฒนาไปได้ในระดับหนึ่ง ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ก็จะลดลงตามความคิดของไซมอน คุชเน็ตส์ในศตวรรษที่ ๒๐ ช่องว่างของความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นจริงในระบบเศรษฐกิจก็เป็นสิ่งที่ผู้เขียนคิดว่ามันคือช่องว่างที่ทำให้เรายังสามารถตั้งคำถามได้อยู่ดีว่าเกิดอะไรขึ้นกับประสิทธิภาพของตลาดเสรีที่เป็นดังความฝันและความหวังของระบบทุนนิยม การปะทะกันที่เกิดขึ้นอย่างสุดขั้วนี้ในด้านหนึ่งก็กำลังช่วยให้เราตระหนักและวิเคราะห์ความเป็นไปได้ที่เกิดขึ้นอย่างระมัดระวังว่าท้ายที่สุดเราสามารถคาดหวังชีวิตที่ดีให้กับมนุษย์ได้อย่างไร เช่นเดียวกับการที่เกดส์เสนอแนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค์ที่เขา

๒๓๔ ชลลดา นาคใหญ่

เชื่อว่าโลกสามารถดีขึ้นได้แค่เพียงทุนนิยมปรับเปลี่ยนโฉมหน้าของตัวเอง คำถามคือทำไมในความคิดของเกดส์เราจึงทำได้เพียงแค่ปรับเปลี่ยนแต่ไม่อาจโค่นล้มระบบนี้ได้ เพราะไม่ใช่ครั้งแรกที่เกิดปัญหาขึ้นในระบบทุน ทำไมเราจึงอดทนและต้องอดทนกับปัญหาภายในระบบทุนนิยมมากกว่าความคิดในระบบอื่น ๆ เป็นจริงอย่างจำเป็นหรือไม่ที่มนุษย์ไม่สามารถมีชีวิตที่ดีอยู่นอกเหนือจากระบบทุนนิยมได้อีกแล้ว

ผู้เขียนมองว่าความเชื่อที่ว่าเราสามารถมีชีวิตอยู่ได้เพียงแต่ในระบบแบบหนึ่งโดยไม่สามารถทำอะไรได้นอกจากการวิ่งวนแก้อุบัติภพพร้อมภายในระบบเป็นท่าที่ที่น่าหวาดหวั่น เพราะความคิดเช่นนี้จะดึงเอาความสร้างสรรค์และความเป็นไปได้ออกไปจากพื้นที่ของความ เป็นมนุษย์ ทำให้เราอยู่ในฐานะที่เสมือนกับการเป็นนักโทษที่ถูกล่อลวงไว้ด้วยไซตรอนที่แม้ว่าจะอยู่ในพื้นที่ที่กว้างมากเท่าใดก็ตามแต่ก็ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากข้อจำกัดของไซตรอนที่ถูกล่อลวงไว้ได้ดี ทุนนิยมที่ซึ่ง ‘...จะลดทอนความมั่งคั่งทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นเกียรติยศและอำนาจให้เหลือเพียงแต่เงินตรา และนำมาซึ่งมาตรวัดใหม่ที่จะขยายการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้คนในการแสวงหาความมั่งคั่ง...’ (Heilbroner, 1985 : 55) สำหรับผู้เขียนแม้ว่าแนวคิดเรื่องทุนนิยมสร้างสรรค์ในด้านหนึ่งจะเป็นความคาดหวังในการที่จะปรับเปลี่ยนโลกให้ดีขึ้นแต่ในอีกด้านหนึ่งก็คือ การแสดงให้เห็นปัญหาใช่หรือไม่ว่าทุนนิยมก็ไม่ใช่ว่าระบบที่ดีที่สุดอย่างสมบูรณ์แต่ก็ต้องปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของความเหลื่อมล้ำที่ขยายอาณาเขตกว้างมากขึ้นทุกทีและในเมื่อทุนนิยมไม่ใช่ว่าระบบที่ดีที่สุดอย่างสมบูรณ์ นั่นก็หมายความว่าระบบนี้ก็ยิ่งถูกทำลายได้เสมอเพื่อเปิดโอกาสไปสู่ความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ที่มากกว่าการเชื่อว่ามีเพียงแต่การใช้ชีวิตในระบบทุนนิยมเท่านั้นจึงจะสามารถอยู่รอดได้ไม่ว่าเนื้อในของระบบจะนำไปสู่ความเลวร้ายอย่างใดก็ตาม

บทสรุป

จากการวิเคราะห์กระบวนการทำงานของทุนที่เกิดในช่วงวิถีของการผลิตตามทัศนะของมาร์กซ์ ทำให้ผู้เขียนมองว่าหากตีกรอบการพิจารณาแนวคิดทุนนิยมสร้างสรรค์จากสุนทรพจน์ของเกดส์ที่เสนอระบบทุนที่ไม่แสวงหากำไรโดยคาดหวังว่าจะสามารถลดปัญหาความเหลื่อมล้ำโดยการสร้างแรงจูงใจเพื่อทำให้ตลาดขยายตัวไปปรับใช้ผลประโยชน์

ของส่วนรวมมากขึ้น ผู้เขียนมองว่าแนวคิดทุนนิยมสร้างสรรคย์ก็ต้องเผชิญกับปัญหาสำคัญ ๒ ประการ กล่าวคือ

ประการที่หนึ่ง แนวคิดนี้ดูจะเป็นไปได้ยากเพราะขัดกับกระบวนการภายในของระบบทุนเองที่จำเป็นต้องสะสมทุนเพื่อให้สามารถทำการผลิตซ้ำในการผลิตของช่วงวิถีต่อไปได้ หากนายทุนไม่สามารถขยายพื้นที่ในการลงทุนเพื่อสะสมความมั่งคั่งก็มีความเป็นไปได้ที่จะถูกนายทุนรายอื่นเบียดออกไปจากพื้นที่การแข่งขันในตลาดซึ่งไม่เพียงแต่แรงงานที่ถูกขูดรีด ตัวนายทุนก็ถูกขูดรีดให้ต้องก้าวไปสู่ความมั่งคั่งในขนาดที่ใหญ่มากขึ้นอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน ในมุมมองของผู้เขียน ทุนนิยมไม่ได้เป็นเพียงระบบเศรษฐกิจที่เป็นมิตรกับนายทุนผู้ทำการผลิตและเป็นศัตรูต่อผู้ที่ไม่มียุติธรรมการผลิตเป็นของตนเอง แต่ทุนนิยมเป็นระบบที่อยู่ได้โดยการขูดรีดสิ่งอื่นอยู่เสมอ ไม่เพียงแค่นายทุนและแรงงาน แต่ยังรวมไปถึงการขูดรีดที่เกิดขึ้นภายในระบบของตัวเองด้วย

ประการที่สอง การ ‘สร้างสรรคย์’ ที่เกิดสักล่าวถึงไม่ได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างของระบบทุนที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำได้จริง การทำการกุศลไม่ได้เปลี่ยนโครงสร้างที่ทำให้เกิดกระบวนการขูดรีดในระบบทุนแต่แค่เปลี่ยนลักษณะของการสะสมทุนให้เปลี่ยนไปลงทุนกับ ‘การยอมรับ’ และ ‘มนุษยธรรม’ แทน ทุนนิยมสร้างสรรคย์จึงไม่ได้มีใบหน้าที่อ่อนโยนมากขึ้นหากแต่เปลี่ยนวิธีการขูดรีดและลงทุนกับสินค้าประเภทใหม่เท่านั้น

เราอาจไม่สามารถปฏิเสธความก้าวหน้าหลายประการที่ทุนนิยมนำมา แต่ในขณะเดียวกันเราก็ไม่ควรจะปฏิเสธด้านที่มีปัญหาของตัวทุนด้วย ผู้เขียนคิดว่าทำที่แบบนี้มีความสำคัญเพราะจะทำให้เราไม่ถูกผูกติดกับภาพลวงตาของความเสรีที่ไม่เพียงจะอยู่นอกเหนือไปจากการควบคุมของตัวมนุษย์ แต่ยังสถาปนาตัวเองในการกลับมาควบคุมมนุษย์อีกทอดหนึ่งด้วย การยอมรับในปัญหาและพยายามวิเคราะห์โดยหนีไปจากกรอบที่ถูกทำให้เชื่อว่าเราไม่สามารถมีชีวิตที่ดีนอกเหนือไปจากระบบเศรษฐกิจแบบนี้จึงน่าจะช่วยในการเปิดพื้นที่ใหม่ของการศึกษาและสร้างความเป็นไปได้อื่น ๆ ให้เกิดขึ้นมาได้ การปลดปล่อยตนเองจากพันธนาการเช่นนี้เป็นสิ่งจำเป็นและหยุดความคาดหวังอันเลื่อนลอยว่าโลกจะดีขึ้นจากสิ่งซึ่งเราเองก็ไม่สามารถควบคุมได้

เพราะทุนนิยมไม่ได้มีอยู่เพื่อรับใช้เรา เราต่างหากที่รับใช้ทุนนิยม

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- คินสลิย์, ไมเคิล. (๒๕๕๓). **ทุนนิยมสร้างสรรค์ : Creative Capitalism A Conversation with Bill Gates, Warren Buffett, And Other Economic Leaders.** แปลโดย สฤณี อาชวานันทกุล. กรุงเทพฯ : openworlds.
- เมธี เอี่ยมมวลว. (๒๕๔๗). **ว่าด้วยทุน (ฉบับย่อ).** กรุงเทพฯ : จิรัฏฐนการพิมพ์จำกัด.
- สติกลิสต์, โจเซฟ อี. (๒๕๕๖). **ราคาของความเหลื่อมล้ำ : The Price of Inequality.** แปลโดย สฤณี อาชวานันทกุล. กรุงเทพฯ : openworlds.
- สุภา ศิริमानนท์. (๒๕๓๖). **คำบรรยายแคปิตะลิสม์ บทวิเคราะห์ระบบสังคมเศรษฐกิจ.** กรุงเทพฯ : ศยาม.
- ฮาร์วี, เดวิด. (๒๕๕๕). **ประวัติศาสตร์ฉบับย่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่ : A Brief History of Neoliberalism.** แปลโดย เก่งกิจ กิติเรียงลาภ และคณะ. กรุงเทพฯ : สอนเงินมีมา.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Arnold, N. Scott. (1990). **Marx's Radical Critique of Capitalist Society.** New York : Oxford.
- Heilbroner, Robert L. (1985). **The Nature and Logic of Capitalism.** New York : W.W. Norton & Company.
- Marx, Karl. (n.d.). **Capital : A Critical Analysis of Capitalist Production Volume 1.** (tran.) Samuel Moore and Edward Aveling, Moscow : Progress Publishers.
- Marx, Karl and Engels, Friedrich. (1964). **Communist Manifesto.** (trans) Paul M. Sweezy. New York : Monthly Review.
- Piketty, Thomas. **Capital in the Twenty – First Century.** (trans) Arthur Goldhammer. USA : The Belknap Press of Harvard University Press, 2014.

บทความทางอินเทอร์เน็ต

Bill Gates. (27 February 2018.). “Bill Gates : World Economic Forum 2008”
Leadership. <https://news.microsoft.com/speeches/bill-gates-world-economic-forum-2008/>.

(RED). (1 March 2018.) “(RED) Manifesto” (RED). <https://red.org/what-is-red/>.

